

۱۵۷/۱۴۲

# قواعد تأمین و مسئولیت

(عقل و اطاعت)

دکتر ایل مسلک شهید صدر «رحمه الله علیه»

دکتر محمد حسن گلی شیردار

«استاد مقطع خارج حوره علیه ق»

«عضو هیئت علمی دانشگاه عدالت»

سکینه منظری مجید

تألیف و تصانیف: دکتر محمد حسن گلی شیردار

مطبعه: انتشارات حکمت

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

تألیف و تصانیف: دکتر محمد حسن گلی شیردار

۱۳۸۲ - تألیف: دکتر محمد حسن گلی شیردار - تصانیف: دکتر محمد حسن گلی شیردار

مطبعه: انتشارات حکمت

www.ketab.ir

|                        |                                                                                                  |
|------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------|
| سرشناسه                | گلی شیردار، محمدحسن ۱۳۴۳_                                                                        |
| عنوان و نام پدیدآورنده | قواعد تأمین و مسئولیت (عقل و اطاعت) در تحلیل مسلک شهید صدر/محمدحسن گلی شیردار: سکینه منظری مجید. |
| مشخصات نشر             | تهران/دانشگاه عدالت، ۱۳۹۶.                                                                       |
| مشخصات ظاهری           | ۱۵۶ص:                                                                                            |
| شابک                   | ۲۰۰۰۰ تومان/۱-۰۷-۸۴۲۰-۶۰۰-۹۷۸                                                                    |
| وضعیت فهرست نویسی      | فیا                                                                                              |
| موضوع                  | صدر، سیدمحمدباقر، ۱۹۷۹ - ۱۹۳۱ م. -- دیدگاه درباره فقه                                            |
| موضوع                  | Sadr, Muhammad Baqir -- Views on Islamic law :                                                   |
| موضوع                  | نظریه حق الطاعه                                                                                  |
| موضوع                  | Hagh al taeh theory * :                                                                          |
| شناسه افزوده           | منابع مجید، سکینه ۱۳۵۹_ گردآورنده                                                                |
| رده بندی کنگره         | ۳۹۱.۷۳/۵۲/ح/۱۶۹ BP                                                                               |
| رده بندی دیویی         | ۲۰۷/۳                                                                                            |
| شماره کتابشناسی ملی    | ۸۹۵۵۵۸                                                                                           |

#### قواعد تأمین و مسئولیت

(عقل و اطاعت) در تحلیل مسلک شهید صدر (رحمه الله)

دکتر محمد حسن گلی شیردار

«استاد مقطع خارج حوزه علمیه»

«عضو هیئت علمی دانشگاه عدالت»

سکینه منظری مجید

ناشر: انتشارات دانشگاه عدالت

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

دفتر مرکزی انتشارات دانشگاه عدالت

خیابان ولیعصر - بالاتر از میدان ولیعصر - کوچه شهید دانش کیان - پلاک ۲۶

تلفن: ۰۲۱-۸۸۴۹۷۸۳۲

www.edalat.ac.ir

## فهرست مطالب

|     |                                                                                    |
|-----|------------------------------------------------------------------------------------|
| ۱۵  | مقدمه.....                                                                         |
| ۱۷  | نقد اول: از منظر وجدانی.....                                                       |
| ۱۷  | نقد دوم: از منظر سازگاری درونی.....                                                |
| ۱۸  | نقد سوم: از منظر لوازم بیرونی.....                                                 |
| ۲۱  | فصل اول: تمهیدیه.....                                                              |
| ۲۲  | تقسیمات احکام ظاهری.....                                                           |
| ۲۳  | تفاوت اصل و اماره.....                                                             |
| ۲۵  | تقسیمات اصل در اصول عملیه.....                                                     |
| ۲۷  | اصول عملی شرعی و عقلی.....                                                         |
| ۳۹  | اصل عملی اصالت البرأنت.....                                                        |
| ۴۰  | وظیفه عملی عقلی و اماره در شبهه بدویه بعد از فحص.....                              |
| ۴۳  | فصل دوم: تبیین مقام اول در تعریف و تحلیل گزاره عقلی قاعده قبح عقاب بلایان.....     |
| ۴۳  | واژه شناسی: توری و تصدیقی قاعده قبح عقاب بلایان.....                               |
| ۵۳  | فصل سوم: تبیین مقام دوم در استدلال قائلین به قبح عقاب بلایان و تخریب قاعده.....    |
| ۵۴  | استدلال قائلین بر مسک اول (مسلك مشهور).....                                        |
| ۵۴  | تقریب برهان اول در استدلال بر براءت عقلی.....                                      |
| ۵۹  | تخریب برهان اول در استدلال بر براءت عقلی.....                                      |
| ۶۶  | تقریب برهان دوم در استدلال بر براءت عقلی.....                                      |
| ۶۸  | تخریب برهان دوم در استدلال بر براءت عقلی.....                                      |
| ۷۳  | تقریب برهان سوم در استدلال بر براءت عقلی.....                                      |
| ۷۷  | تخریب برهان سوم در استدلال بر براءت عقلی.....                                      |
| ۸۱  | تقریب برهان چهارم در استدلال بر براءت عقلی.....                                    |
| ۸۶  | تخریب برهان چهارم در استدلال بر براءت عقلی.....                                    |
| ۹۱  | فصل چهارم: تبیین مقام سوم در تثبیت مدعای فای صدر در مسلك حق الطاعة.....            |
| ۹۱  | تقریب مسلك حق الطاعة.....                                                          |
| ۹۹  | شواهد ناظر بر اثبات مدعای شهید صدر (رحمه الله علیه).....                           |
| ۱۰۳ | تنبیهات در تحلیل مسلك حق الطاعة.....                                               |
| ۱۰۳ | تعلیقی یا تنجیزی حکم احتیاط در مسلك حق الطاعة.....                                 |
| ۱۰۸ | عدم بررسی و تحلیل فعل خداوند در قاعده قبح عقاب بلایان.....                         |
| ۱۱۰ | تغییر عبارت حق الطاعة به حق الاحترام.....                                          |
| ۱۱۲ | رابطه حق الاحترام و وجود واقع.....                                                 |
| ۱۱۵ | ارتباط قاعده حق الاحترام با قاعده دفع ضرر محتمل.....                               |
| ۱۲۰ | غرض واقعی یا امرونهی و یا بدون امرونهی.....                                        |
| ۱۲۲ | جریان براءت عقلیه در تمام شبهات.....                                               |
| ۱۲۵ | فصل پنجم: تبیین مقام چهارم در تحلیل خطابات و قوانین فراگیر در حوزه تولید رخصت..... |
| ۱۲۹ | مقدمات ورود به خطابات فراگیر.....                                                  |
| ۱۳۳ | تحلیل خطابات فراگیر رخصت آفرین.....                                                |
| ۱۳۳ | ۱. تقریب استدلال به آیه ۱۵ سوره مبارکه الاسراء.....                                |
| ۱۴۵ | ۲. استدلال به حدیث کلشی، مطلق حتی یرد فیه نهی.....                                 |
| ۱۵۱ | منابع.....                                                                         |

## مقدمه

علم اصول فقه به عنوان یک علم بنیادی در فرآیند اجتهاد و یکی از سازوکارهای مهم در فرایند استنباط حکم شرعی در طول تاریخ شاهد فراز و نشیب‌های زیادی بوده است و توسط بزرگانی مانند علامه حلی، شهید اول و دوم، میرزای نائینی، محقق اصفهانی، آخوند خراسانی، مرحوم خوبی، شیخ انصاری و سایر علماء مورد تحلیل و کنکاش علمی قرار گرفته است.

ولی یکی از حولات بسیار مهم و قابل توجه در علم اصول، آراء و نوآوری‌های متفکر بزرگ شهید سید محمد باقر صدر «رحمه الله علیه» هست در واقع ابداعات شهید آن قدر گسترده است که باکمال اطمینان می‌توان گفت که ایشان مکتب جدیدی در علم اصول به وجود آوردند و دلیل این سخن، تحولی است که ایشان در ساختار، روش و در تعمیق بسیاری از مسائل علم اصول ایجاد نموده‌اند.

شهید محمدباقر صدر «رحمه الله علیه» با طریقی مبایع و بدیع و جدید خود، در زمینه مسائل علم اصول در ابعاد مختلف بحث‌های جدید قابل توجهی در علم اصول ایجاد نموده است و با یک نگاه معرفتی دقیق و با نگرشی نو و خلاقانه ابواب جدیدی را در مسیر کاملی اجتهاد پدید آورده‌اند.

از این رو ضرورت ایجاب می‌کند برای شناسایی آراء و نوآوری‌های مرحوم شهید صدر «رحمه الله علیه» در اصول فقه به مهم‌ترین ابداع ایشان که همان مسلک حق الطاعة است پرداخته شود.

مسئله مورد بحث در نظریه حق الطاعة این است که در موارد احتمال تکلیف در شبهه بدویه بعد از قحص قبل از ملاحظه ترخیص یا برائت شرعی مقتضای حکم عقل، برائت است یا احتیاط؟

آیا در موارد احتمال تکلیف باید از جهت رعایت احتمال، احتیاط کرد یا این که چون بیانی بر واقع قائم نشده است، برائت باید جاری کرد؟

شهید صدر «رحمه الله علیه» معتقد است ریشه این بحث مثل بسیاری از بحث‌های اصولی دیگر، به این برمی‌گردد که ما دایره شمول حق طاعت مولای حقیقی را چه اندازه می‌دانیم: آیا فقط تکالیف مقطوع را شامل می‌شود یا تکالیف مظنون و محتمل را نیز دربر می‌گیرد؟

شهید صدر «رحمه الله علیه» معتقد است: دایره حق مولا موسع است و شامل تکالیف محتمل هم می‌شود. به همین دلیل مولویت مقوله‌ای است که عقل آن را به واسطه ملاکاتی چون «شکر منعم» یا «خالقیت» یا «مالکیت» درک می‌کند و هر جا که ملاک مولویت بیش‌تر محقق باشد، حق طاعت موسع‌تر است، به گونه‌ای که ممکن است در برخی مراتب ملاک، سعه حق طاعت فقط شامل ادب و نواهی معلوم مولا باشد ولی در مورد خداوند متعال، از آنجا که ملاک خالقیت و نعمت و مالکیت در حد نهایت است، حق اطاعت نیز وسیع‌ترین دایره شمول را داشته باشد به طوری که تکالیف احتمالی مولا را هم در برگیرد. دلیل ایشان بر این مدعا شهادت وجدان است.

شهید صدر «رحمه الله علیه» خود معترف است که این دلیلی بر نظریه حق الطاعة نمی‌توان اقامه کرد و فقط آن را از بدیهیات عقل عملی دانسته و همان گونه که اصل حق طاعت نسبت به منعم و خالق و مالک از بدیهیات عقل عملی است، برهان بر آن نیست، حدود و سعه این حق هم صرفاً بدیهی است و نیاز به برهان ندارد.

برخی نظریه حق الطاعة را به شکلی که شهید صدر «رحمه الله علیه» تقریر نموده‌اند، قابل پذیرش نمی‌دانند و می‌گویند: در شبهات بدویه حق باکسانی است که قائل به تسبیح عقاب بلایبان شده‌اند از این رو این نظریه را از سه منظر در بوته نقد قرار داده‌اند.